

Анатолій Круглашов

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Україна

Взаємини України і Польщі: виклики і загрози євроінтеграційних процесів

Насамперед, хочу відзначити, що наш вебінар продовжує добрі традиції співпраці Інституту наук про політику та адміністрацію, Центру Східної Європи Університету Марії Склодовської-Кюрі у Любліні, з факультетом історії, політології та міжнародних відносин, зокрема кафедрою політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. До цих вже усталених з часом форматів взаємодії все впевненіше додається партнерське співробітництво з Науково-дослідницьким інститутом європейської інтеграції та регіональних досліджень ЧНУ. Останній є структурним підрозділом університету з 2011 року, який має окреме приміщення і свій статут і всі доповідачі з нашого боку є співробітниками цього інституту. Так, Наталія Ротар є заступником директора Інституту з наукової роботи, Наталія Нечаєва-Юрійчук керує лабораторією сучасних етнополітичних досліджень, а Сергій Швидюк є заступником керівника центру з довгою назвою – білорусистики, литовських і латвійських студій (який охоплює і Польщу). Мені випала честь бути директором цього закладу.

Тому радий, що ми з професором Валентином Балюком виступили неформальними комунікаторами і співорганізаторами нашого спільного заходу. Ініціативу проведення такого діалогу, в дещо іншому форматі, висловила Наталія Нечаєва-Юрійчук (яка запропонувала це у вересні минулого року). Формат був спільно продуманим професором Валентином Балюком і мною надалі. Отже, успішно збіглися успішно підтриманий грантовий проект професора Валентина Балюка та його колег, з чим я їх вітаю, і зацікавленість у проведенні такого заходу з боку Інституту і факультету. Адже нам усім важливо мати триваючий науковий діалог поміж дослідниками з Польщі та України, з усіх питань, які вимагають спільної уваги.

Тепер щодо теми доповіді. Я хотів би в ній стисло обговорити наше співробітництво в контексті євроінтеграційних викликів і небезпек. Відзначу, що для України, на відміну від Польщі, європейські та євроатлантичні перспективи

залишаються питанням майбутнього, але разом із цим вони є питанням її долі, виживання, спроможності бути самостійною державою.

Польща увійшла до ЄС і НАТО набагато раніше, і ми раді були вітати поляків, зі вступом до них. І Польща в цьому плані виступає для нас прикладом і дороговказом. Вона заслужено здобула репутацію адвоката України в Європі. За цю тривалу роботу кожен свідомий українець дуже вдячний Польщі та полякам.

Разом із цим, варто усвідомлювати, що сьогодні європейські інтеграційні процеси як такі залишаються дуже загрожені низкою небезпек і перебувають у складному стані. Адже на ЄС насунулась ціла низка криз, починаючи від фінансової кризи 2008 - 2009 років, яка негативно позначилася на питанні економіки та ресурсів ЄС, продовжуючи міграційною кризою, яка виклала зростання євроскептичних і, навіть, єврофобських настроїв (включно з Польщею та на кордонах Європейського Союзу). Ця криза стала одним з каталізаторів виходу Великобританії з Євросоюзу, що дуже негативно позначилося на консолідованості ЄС та його потенціалі розвитку. І небагато додало самій Великобританії. І, нарешті, українська криза 2014 року, спровокована агресивними діями Росії, яка остаточно скинула маску світового гравця, який поважає норми міжнародного права і діє згідно них. Все це разом вимагає переосмислення ЄС своєї стратегії зовнішньої політики та її пріоритетів¹.

Але насправді Росія оголила своє сучасне обличчя до того вже двічі. Спершу під час серпневої російсько-грузинської війни 2008 року (яку в РФ досі подають як конфлікт між Грузією та Південною Осетією, що є брехливим твердженням) і Мюнхенської промови Володимира Путіна². Слово «мюнхенська» має в історії наших країн не надто позитивне значення, і не тільки через пивні паби та сумнозвісну кар'єру Адольфа Гітлера, але з багатьох негативних конотацій, пов'язаних зі світовою дипломатією, в тому числі зі здатністю окремих лідерів західного світу усвідомлювати ті ризики, які постають перед ними та власну відповідальність за свої дії. Варто згадати, що в цій промові В. Путін досить відверто повідомив світові чого він прагне і як буде цього домагатися Росія під його керівництвом. Події 2014 року в Україні підтвердили серйозність і далекосяжність його великодержавних амбіцій.

¹ Ротар, Н. (2020). Особливості позиціонування зовнішньополітичних пріоритетів Європейського Союзу. Історико-політичні проблеми сучасного світу, (41), 146-156.

² Демартино, А. (2018). Військова і безпекова складові внутрішньої та зовнішньої політики Російської Федерації у 2007–2014 рр. *Studia politologica Ucraino-Polona*, (8), 28-34.

Варто підкреслити, що позиція Польщі щодо українських справ 2013 – 2014 рр. і подальшого протистояння агресії Росії була чіткою, зрозумілою та послідовною. При цьому, приємно констатувати, що ця позиція відображала не лише волю політичної еліти Польщі (при всіх, часом доволі гострих розбіжностях у польському політичному класі), але й позицію польського суспільства. Адже більшість польських громадян були не просто занепокоєні цими подіями, вони засуджували дії Росії, відчували солідарність з Україною та усвідомлювали критичну вагомість нашого стратегічного партнерства і військово-політичного альянсу, включаючи спільну протидію російським викликам. Фобії чотирьох поділів Польщі та усвідомлення трагічних сторінок досвіду української державності у ХХ столітті спонукали нас до кращого розуміння один одного. І це знаходить свій вияв у багатьох спільних політичних, та меншою мірою економічних і культурних спільних ініціативах та діях обох країн.

Проте нам варто не заколисувати себе багатьма позитивами, а уважніше і критичніше зосередитися на тому, що нам вдається не повністю, або ж не так, як ми до цього прагнемо разом. Саме до цього спонукають наші національні інтереси і спільна відповідальність перед власним народами і, принаймні, перед майбутністю Європи. Доводиться констатувати, що багато з того, що було ініційоване Польщею (зокрема, формат Східного партнерства разом із Швецією) за ці роки не було реалізовано повністю. Адже Східне партнерство виявилось доволі кволим, якщо так можна висловитися про певну програму та її втілення в життя. Гарний і своєчасний задум за понад десять років своєї реалізації показав себе на практиці недостатньо інтенсивним та ефективним проектом. І ця історія недоуспіху скоріше за все, відображає реактивну, адаптивну, а інколи навіть симуляційну позицію лідерів окремих європейських країн, лідерів ЄС щодо східноєвропейського виміру його розвитку (зокрема Німеччини та Франції), на відміну від Польщі та Швеції, які ініціювали цей формат.

Тому існуючий формат і інструментарій Східного партнерства для нас не є задовільним, ані для України, ні Польщі. Ми не задоволені ним ще й тому, що тут за територіальною та історично-цивілізаційною ознакою (дуже умовною в другій частині) разом зібрані країни, які мають виразно відмінні устремління та цілі. Першу

групу складають три країни, які чітко заявили про власні євроінтеграційні прагнення, в історичній послідовності: Україна, Молдова та Грузія. І три країни, для яких європейська інтеграція не є ані перспективою, ані бажаною метою, а саме: Азербайджан, Білорусь, Вірменія. І це перетворює формат співпраці цих шести країн з ЄС та поміж собою на досить дивний клуб джентльменів і леді не лише з дуже різними інтересами, але й уявленнями про правила поведінки.

Наступний проблемний момент у наших стосунках пов'язаний з тим, що спільні українсько-польські ініціативи не завжди знаходять результативне завершення. Обидві країни глибоко усвідомлюють гібридну небезпеку з боку Росії, а навіть і загрози повномасштабної війни. Проте триваюча донині гібридна війна з боку РФ ведеться не тільки проти України, і навіть не проти Польщі та країн Балтії. Вона ведеться проти країн західного світу з метою підірвати їхню єдність, посіяти сумнів у дієздатності демократії, зневажити та дискредитувати ті цінності, які ми вважаємо засадничими для європейських демократичних країн³. Тобто, це удар, який спрямований на розгойдування єдності західного світу, його фундаментальних основ та ключових міжнародних структур (передусім, НАТО і ЄС). Але солідарна взаємодія західних країн наражається на більш поблажливу або навіть на ревізійністську позицію ряду керівництва окремих країн, зокрема й тих, які входять до Вишеградської групи (я маю на увазі Угорщину, частково це зауваження стосується Чехії). І такі незгоди в середині НАТО і ЄС творять реальну небезпеку для їх дієздатності і майбутності.

Таким чином, російська гібридна війна творить ту загрозу, на яку з найбільшою занепокоєністю реагують Польща та Україна та країни Балтії. Інші країни менш чутливі до цього спектру небезпек, вони або недооцінюють їх, або ж навіть вважають їх своїми шансами, мабуть, що дуже примарними.

Обмеженість сучасних горизонтів європейської та євроатлантичної солідарності демонструє також ще один актуальний приклад. Подивимося на долю проекту Nord Stream-2. Всупереч аргументованим протестам України, Польщі та ряду інших країн, реалізація цього проекту фактично завершена⁴. Попри активну

³ Kruglashov, A., & Shvydiuk, S. (2020). Hybrydowe zagrożenia dla demokracji. Wybrane przykłady zewnętrznej ingerencji Rosji w wybory. *Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne*, 6(2), 79-93.

⁴ Тодоров, І., & Тодорова, Н. (2019). УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ І ГЕОПОЛІТИКИ. - <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/25760>

підтримку його зупинення з боку США. Це сталося через економічні інтереси німецьких ділових кіл та, значною мірою, внаслідок вразливості окремих політиків вищого ешелону до того, що можна оцінити як такі пропозиції з боку Росії, які важно відрізнити від тих, що мають ознаки корупції. Якщо у випадку історії з экс-канцлером Герхардом Шредером⁵, який погодився на масну російську пропозицію, це можна вважати нормальним явищем, тоді залишається припускати, що корупції не існує взагалі. Таким чином, коли ми бачимо лише частину арсеналу сучасної гібридної війни, який включає, зокрема, й цілеспрямовані спроби підкупу лідерів західного світу, а тим більше, коли дехто з них цей підкуп сприймає як *business as usual*, це останнє свідчить про дуже серйозний набір загроз, які постають перед самим ЄС, перед всім західним світом.

Також вважаю за доречне торкнутися питання інших регіональних ініціатив і проектів, пов'язаних з євроінтеграційними процесами, де вже відбувалася і може бути розвинута далі польсько-українська співпраця. Мене непокоїть те, що з порядку денного та з регіонального політичного дискурсу, з поля активних ідей, ініціатив, пропозицій, проектів фактично зійшла така організація як Центрально-Європейська ініціатива. Адже вона активно допомагала і Польщі, і Україні як певна платформа, основа їх євроінтеграційного руху⁶. Але останніми роками Центрально-Європейська ініціатива з кола активних регіональних гравців фактично щезла і це не тішить зовсім.

Поруч із цим плідна ідея повноцінного долучення до Вишеградської групи України⁷ фактично заблокована внаслідок угорсько-українських суперечностей⁸. Останніми роками Будапешт ставить в основу двосторонніх та навіть багатосторонніх відносин із Києвом доволі дрібні питання, пов'язані з уявленнями про національну гордість чи, навіть, шовіністичними рефлексами частини угорської еліти. Вони пріоритизуються нею вище європейської та євроатлантичної солідарності, запитів регіональної безпеки. Дуже сподіваюся, що Польща буде нашим добрим і надійним

⁵ Шредер, Г. (2008). РОССИЯ-ГЛОБАЛЬНЫЙ ИГРОК. Мир перемен, (1), 171-184. - <https://elibrary.ru/item.asp?id=17773908>

⁶ Білан, В. (2000). Центральноєвропейська ініціатива у зовнішній політиці України, Угорщини та інших країн регіону 1989-1999 рр. - http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10551/Bilan_Tsentralnoyevropeyska_initsiatyva_u.pdf?sequence=1

⁷ Турчин, Я. (2015). Особливості партнерства між Україною та Вишеградською групою у контексті сучасних геополітичних викликів. - <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28434/1/023-144-152.pdf>

⁸ Стряпко, А. (2014). Україна в угорських зовнішньополітичних концепціях: виклики XXI століття. Актуальні питання гуманітарних наук, (9), 142-148.

партнером не лише в подоланні цих кризових явищ, але й у тому, щоб ідея найтіснішої співпраці держав Вишеграду + Україна стала нарешті реалізованою, і таким чином буде створено більш потужний новий центрально-європейський формат безпеки та співробітництва.

Так само турбують ті моменти, які пов'язані з обговоренням і перспективами втілення таких ненових, добре відомих нам концептів – Міжмор'я і Тримор'я⁹. На мій погляд, це доволі хороша ідея, яка має особливе значення для наших країн. Але наскільки я знайомий з цією проблемою, для її успішної реалізації дуже важлива активна, а не пасивна, суб'єктна, а не об'єктна участь України. Вочевидь, таку її включеність не всі підтримують в Брюсселі та інших причетних до цих концепцій і проектів столицях. Та й не кожен в Україні з тих, хто ухвалює важливі політичні рішення, розуміють важливість цих ініціатив. Але як економічна, інфраструктурна, транспортна, так і геополітична й безпекова складові цього проекту є вкрай важливими.

Насамкінець зауважу ще на одному моменті. Зокрема, до цього нас намагався спрямувати професор Валентин Балюк, щоб наше обговорення не залишалось рафінованою бесідою у вузькому колі дослідників, а було спрямоване на ширшу аудиторію, на запити тих, хто цікавиться проблематикою українсько-польських відносин не з професійного погляду. Я маю на увазі гуманітарну проблематику наших двосторонніх відносин. Достатньо очевидно, що й Україна, і Польща мають свою історичну пам'ять, в якій є сильні і вразливі сторони¹⁰. Часом, та імпульси, які генерує ця пам'ять, є творчими, але інколи і руйнівними для нашого порозуміння. Але, як слушно відзначив пан професор Марек Петрась, ми маємо думати не про минуле й навіть не сьогодення, а про наше майбутнє. Тож, я впевнений, що нам не потрібно надто віддаватися нашим закоріненим у минулому історичним сентиментам, а тим більше некритично сприймати їх як довершені аргументи. Свого часу мені довелося начитатися деякими польськими літературними класиками. Так, і мене хвилювали твори, наприклад, Генріха Сенкевича, його «Хрестоносці», «Потоп» і «Вогнем і

⁹ Асатуров, С. К., & Мартинов, А. Ю. (2020). ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ПРОЕКТИ МІЖМОР'Я І ТРИМОР'Я У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ (1991–2020 РР.). Геостратегічні проекти міжмор'я і тримор'я у зовнішній політиці України (1991–2020 рр.) 5, 5.

¹⁰ Нечаєва-Юрійчук, Н. (2018). Європейські цінності vs homo soveticus: роль інформації у подоланні етнополітичних стереотипів (на прикладі українсько-польських відносин). *Sprawy Międzynarodowe*, 71(1), 273-276.

мечем»... Але, осмислюючи ці та інші польські та українські твори з позицій формування гідних перспектив, наші рефлексії пам'яті, при всій важливості для нашої ідентичності (індивідуальної та національної), все ж таки не повинні переважати над нашою рефлексивністю щодо нашого майбутнього. І я вважаю і переконаний, що це – спрямованість у майбутнє, якраз і має бути домінантою в наших відносинах.

Тому, коли ми осмислюємо всі ці перераховані і не згадані тут загрози, які постали перед нами, я переконаний – попри наявні розбіжності, попри різні підходи до історичних і етнополітичних сюжетів, які нас можуть часом, поділяти, ми – експерти, науковці, освітяни в Польщі та Україні, покликані формувати те інтелектуальне і смислове наповнення, яке адресується нашим суспільствам, націям, державам, а через них – європейській та євроатлантичній спільноті. Якщо й не завдяки, то точно всупереч цим складним часам українсько-польські відносини та партнерство мають бути взірцевими, якби це не було складно досягати. Бо мусимо добре вивчити з минулого ціну невміння скористатися нашим партнерством. Це - руїна та занепад, яких знову ми допустити в своєму майбутньому не маємо права.